

із усього світу. Кожен користувач може редагувати чи доповнювати існуючі матеріали, а нині це понад 17 млн статей 100 мовами світу¹.

Мешап (інакше «меш-ап», від англ. mash-up – змішувати) – веб-застосування, «народжені» шляхом змішування функціональності різних програмних інтерфейсів та джерел даних. З технічної точки зору мешап – це веб-сайт, який об'єднує дані з кількох джерел в одному сайті. Наприклад, поєднавши картографічні дані від Google Maps та інформацію з сайту бібліотеки, можна створити новий веб-сервіс: бібліотеку на карті світу з додатковими сервісами навігації тощо. А при поєднанні бібліографічної інформації з е-каталогу бібліотеки, наприклад, із інформацією про книги від Google Books чи іншого подібного порталу (звичайно, якщо вони там є), отримуємо в каталозі зображення обкладинки тощо². Нині нараховується понад 5 000 різних мешапів, 36% із яких використовують для картографічних сервісів, інші – для пошуку інформації, блоггінгів, реклами, новин, обмінів повідомленнями тощо. Одні мешапи дозволяють «змішувати» результати пошуків, ін-

ші – різноманітні візуалізації (фото, відео), деякі комбінують чи агрегують новини. Бібліотеки мають безліч можливостей для використання мешапів у більш цікавому й наповненому сервісами бібліотечному сайті, для розповсюдження новин чи сервісів, залучення нових користувачів бібліотеки та сайту³.

Мітки (теги) – ключові слова, що описують об'єкт або ж відносять його до якої-небудь категорії. Мітки присвоюються об'єкту, щоби визначити його місце серед інших об'єктів. З поняттям міток тісно пов'язано поняття фолксономії (народна класифікація, практика спільної категоризації інформації – посилає, фото, відеокліпів і т. ін. – шляхом міток, що обираються довільно).

Безумовно, говорячи про сервіси Веб 2.0 для бібліотек та бібліотекарів, потрібно ще згадати і про соціальні закладки, каталог 2.0, зміни в інформаційному, зокрема, довідковому обслуговуванні з використанням нових технологій та багато-багато іншого. Сподіваємося, всі ці теми будуть постійно присутні на сторінках «Бібліотечної планети» і в майбутньому.

¹ Див., наприклад: Грінченко В., Грінченко Т. Вікіпедія як елемент культури інформаційного суспільства / В. Грінченко, Т. Грінченко. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2010-10/a6.pdf>

² Library mashups : exploring new ways to deliver library data / edited by Nicole C. Engard. – Medford, N.J. : Information Today, Inc., 2009. – 334 p.

³ Довідник мешапів – Див.: <http://www.programmableweb.com/mashups/directory/>

*Т. Кузьмінч, к. іст. н.,
заступник директора з інформаційних ресурсів,
Національна бібліотека Білорусі, м. Мінськ*

ФАКТОГРАФІЧНІ БАЗИ ДАНИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ БІЛОРУСІ: НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ

Розглянуто сучасні підходи до формування в Національній бібліотеці Білорусі фактографічних баз даних (БД). Проаналізовано основні проблеми створення трьох найбільш значимих БД, питання формування фактографічних записів, що входять до цих ресурсів

ДЛЯ бібліотек достатньо традиційною практикою є створення фактографічної інформації. Це переліки подій, авторів, географічних та інших найменувань, які можуть бути як частиною основного тексту, методичного апарату видання, так і мати самостійну форму¹.

Фактографічній інформаційній продукції властиві такі особливості: однотипність та чітка впорядкованість елементів (записів), швидкість пошуку інформації, фрагментарність (вибірковість) її читання, достовірність відомостей, оперативність їхнього поповнення (за необхідності – коригування або

¹ Наприклад, у бібліографічний покажчик «Нацыянальная бібліятэка Беларусі, 1922–1992» (Мінськ, 1992) як доповнення включено «Хроніку дзейнасці бібліятэкі. 1922–1992», де перераховано основні події історії названого закладу з відсиланнями до джерел опублікування чи відображення в архівних документах. До монографії «Нацыянальная бібліятэка Беларусі: новое здание – новая концепция развития» (Мінськ, 2007), виданої з нагоди 85-річчя НББ, як один із додатків включено «Хроніку строительства», де відстежено основні етапи будівництва нового приміщення НББ, а також фрагментарно – підготовку до її переїзду та переміщення вантажів. Основні тексти збірників «Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі», «Інфармацыйныя рэсурсы Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі: праблеми фарміравання і выкарыстання» тощо супроводжуються фактографічною інформацією про авторів (прізвище, ім'я та по батькові, місце роботи, посада), що, незважаючи на лаконічність, дозволяє ідентифікувати кожного з авторського колективу. З 1980 р. у НББ почала створюватися хроніка подій «Культурнае жыццё Беларусі» (пізніша назва – «Хроніка культурнага жыцця»). Зараз вона друкується у виданні «Аператыўная інфармацыя па культуры і мастацтву». Наводяться назви, дати та короткі описи фестивалів, конференцій, виставок, концертів, прем'єр тощо.

заміна), відсутність фактологічного аналізу і авторської інтерпретації в описі відображених об'єктів.

Використання електронних форм надання фактографічної інформації дозволяє не тільки збирати велику кількість фактографічних записів, ускладнювати їхню структуру (поєднувати в різних варіантах фактографічну, бібліографічну, графічну, аудіовізуальну та інші види інформації), створювати для користувачів оптимально зручний інформаційно-пошуковий режим, а й урізноманітнювати палітру цієї продукції. Ця тенденція є характерною і для діяльності Національної бібліотеки Білорусі (НББ). Особливий інте-рес становлять БД: авторитетних записів, «Беларусь у асобах і падзеях» і «Вучоныя Беларусі». Їхнє створення почалося в різні роки, при цьому використовувалися різноманітні програмні засоби, технологічні підходи, методичні рішення. Але вже сьогодні цей інформаційний масив можна розглядати окремим блоком. Подальше його формування відбуватиметься на корпоративних засадах за принципом взаємного використання та доповнення інформації.

БД «Беларусь у асобах і падзеях» почала формуватися з 1997 р. у середовищі MS DOS із використанням програмної системи xBase за спеціально розробленим рубрикаторм, який дозволив представити фактографічну інформацію значним блоком, структурувати її та уніфікувати однотипні записи. Робота з наповнення БД велася в плановому режимі. Пошук інформації відбувався в різних авторитетних джерелах. Для подальшого представлення накопиченого масиву даних з кінця 2006 р. почалося розроблення нового програмного продукту за допомогою програмно-технічних засобів НББ із використанням СУБД ORACLE 10g, а згодом конвертування створених 20 тис. записів, їхнє коригування та певне доопрацювання. В результаті розширилися функціональні можливості БД, більш сучасним та привабливим став інтерфейс, до фактографічних записів приєднано графічні образи різних об'єктів. У БД відображено фактографічні дані щодо осіб, які зробили значний внесок у розвиток Білорусі, найбільш важливих подій її історії, пам'яток історії та культури, організацій, підприємств, закладів тощо. Кожен із названих об'єктів характеризується всебічно. Наприклад, у відомостях стосовно певних персон вказуються всі відомі варіанти імен білоруською, російською, іноземними мовами, псевдоніми, криптоніми, духовні або світські імена, дати життя, місце народження, рід діяльності, премії, звання, а також наводяться назви територій, з якими пов'язані життя та/або діяльність цих людей. Інформація про події включає не тільки назви білоруською, російською та іншими мовами, але й основні дати, місця подій, імена основних учасників. До частини записів БД подаються бібліографічні посилання на джерела виявлення фактів.

Вищезгадана БД є підґрунтям для створення фактографічної електронної (Інтернет-варіант,

CD-ROM) і друкованої продукції поточного характеру – «Беларускі каляндар, ... год» (доповнення до видання «Новыя кнігі: на старонках беларускага друку»). Проте це тільки невеличкі хронологічні зрізи інформації. Обсяги та пошукові можливості самої БД значно ширше. Сьогодні читач має можливість доступу до багаторівневих фактографічних записів білорусознавчого характеру, створених на основі найавторитетніших джерел. За своєю суттю БД є країнознавчим довідником із значним спектром відображених об'єктів. Вона органічно входить до фактографічного сегмента національних інформаційних ресурсів, сприяє впорядкуванню емпіричних даних, розширенню і поліпшенню доступу до них користувачів. Разом з тим, їй не властиві «унікальні бібліотечні» характеристики, які притаманні БД авторитетних записів.

Формування авторитетних/нормативних записів у НББ почалося в 1998 р. на базі раніше створених масивів бібліографічних записів та конвертування машинних словників ключових слів у структуру авторитетних файлів. У 2001–2005 рр., спочатку за домовленістю між НББ та Фондом інформатизації Республіки Білорусь, а пізніше в рамках Державної програми «Електронная Беларусь» розроблено проєкт та створено національні бази даних авторитетних записів (автори, предметні рубрики тощо). Рівень результатів розроблення цього проєкту відповідав світовим вимогам щодо подібних робіт, у т. ч.:

- охоплено всі передбачені міжнародним форматом UNIMARC/A типи об'єктів (ентитетів) авторитетного контролю (в той час робота з авторитетного контролю в таких обсягах проводилася вперше на території СНД та інших країн колишнього СРСР);

- створено програмне забезпечення та формат надання інформації¹, що дозволило на світовому рівні формувати авторитетні записи, обмінюватися ними з будь-якою сучасною інформаційною системою;

- підготовлено необхідну методичну документацію для поповнення БД у режимі он-лайн;

- сформовано дослідний масив авторитетних записів на імена осіб, назви колективів, родові імена, географічні назви, тематичні предмети, уніфіковані назви й інші типи об'єктів. Цей масив згодом став частиною національної БД авторитетних записів, яка нерозривно пов'язана із записами електронного каталогу НББ і зведеного електронного каталогу бібліотек Білорусі. Зараз здійснюється оновлення сукупного масиву записів НББ, РНТБ і ЦНБ для проведення роботи з корпоративної каталогізації та синхронного поповнення зведеного електронного каталогу.

З переходом на нове програмне забезпечення НББ отримала можливість вести національну БД авторитетних записів у режимі поточної каталогізації та одночасно корегувати ретроспективний масив. Сьогодні створюються авторитетні записи на 11 найменувань об'єктів. Загальна кількість цих записів складає

¹ Ильина С. В. Национальные коммуникативные форматы BELMARC для библиографических и авторитетных данных [Электронный ресурс] : (метод. материалы) / С. В. Ильина [и др.]. – Минск : Нац. б-ка Беларуси, 2006. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. Системные требования: Intel Pentium II/RAM 64/SVGA; Windows 98. – Заглавие с титульного экрана.

понад 220 тис.¹ Цей фактографічний масив дозволяє не тільки описати певні об'єкти (з особливою увагою та глибиною – національні), але й установити зв'язки між документами, в яких їх відображено.

Авторитетні записи створюються на основі конкретного документа як елемент його пошукового образу та, природно, містять лаконічні, а часом і мінімальні відомості довідкового характеру. Масив у цілому знаходиться в режимі постійного корегування. Він містить: авторитетні записи (з попередньою та встановленою формами заголовка) і прототипи; повні та часткові авторитетні записи; довідкові й посилавальні записи; основні та варіантні форми заголовків. У цьому сенсі (стан незавершеності частини записів) масив відрізняється від універсальних довідкових видань. Але є й низка переваг:

- велика джерелознавча БД, що постійно поповнюється;
- зв'язок з конкретним документом, за формальними або змістовними характеристиками якого створюється авторитетний запис;
- зв'язок об'єкта з певним сегментом ретроспективного масиву, що виокремлюється за цим об'єктом;
 - точний перелік типів об'єктів, котрі описуються;
 - відображення значного масиву об'єктів;
 - встановлення зв'язку між заголовками й поняттями різних рівнів;
 - підкріплення формулювань інформацією зі словників, довідників, енциклопедій тощо;
 - опис об'єктів, котрі не відображено в довідкових виданнях (нових наукових термінів, осіб, колективів і т. ін.);
 - уніфікована структура однотипних записів (відповідно до формату й методичних рекомендацій з його застосування).

Крім того, авторитетні записи створюються до бібліографічних записів і на документи, в котрих, можливо, вперше описується який-небудь об'єкт. У цьому випадку створюється нова фактографічна інформація про об'єкт, який вже заявлений через документний потік, але ще відсутній в енциклопедіях, довідниках, словниках. Причому вона створюється синхронно з бібліографічним відображенням документа, в якому описано певний об'єкт.

Разом з тим НББ стикається із проблемою пошуку інформації для ідентифікації й додаткового опису такого об'єкта. Це серйозна проблема, яка іноді змушує обмежувати подання інформації тільки одним заголовком або зовсім короткими відомостями й потім неодноразово повертатися до запису. Особливо вона загострюється при створенні авторитетних записів на ім'я особи (автора тексту, іноді персоналії), коли необхідно давати відомості не тільки про відомих учених, які мають численні публікації, але й про нових для наукового співтовариства авторів. До того ж у вітчизняній друкованій інформаційній продукції, на жаль, майже відсутні галузеві енциклопедії й біо-

графічні словники, що дають можливість розширювати спектр персоналій у порівнянні з відповідними універсальними виданнями.

Перед бібліотеками постає питання пошуку авторитетних джерел фактографічної інформації, які б майже синхронно з виходом документа давали відомості про нові персони або зміни в діяльності вже відомих.

На наш погляд, знайдено хороший алгоритм формування даного довідкового масиву та одночасно створення цікавого інформаційного продукту, який за планованим обсягом і підходами не має аналогів у вітчизняній бібліотечній практиці.

У кінці 2008 р. НББ виступила з ініціативою корпоративного формування фактографічної БД «Вучонья Беларусі». Головними її творцями мають стати спочатку НББ, бібліотеки вищих навчальних закладів, а в перспективі – республіканські та обласні бібліотеки. На даний момент договори про спільну роботу НББ підписала з Білоруським державним університетом, Білоруським національним технічним університетом, Білоруським державним економічним університетом, Білоруським державним технологічним університетом, Могильовським державним університетом ім. А. Кулешова. Бібліотекам запропоновано програмне забезпечення, методику збирання емпіричних даних, технологію роботи зі створення фактографічних записів. Планується оперативно відображати в режимі формування авторитетного запису відомості персонального характеру про білоруських учених – викладачів вищезгаданих ВНЗ країни.

Поки за межами проекту залишається фактографічна інформація, яку створюють інші бібліотеки. Вони самостійно формують відповідні БД (наприклад, Центральна наукова бібліотека НАН Білорусі) або беруть участь у створенні зарубіжних БД (приміром, Республіканська наукова медична бібліотека). На цьому етапі доцільно було б апробувати вироблений алгоритм із використанням єдиного програмного забезпечення; створити оригінальний інтерфейс; протестувати пошукові можливості, підходи до адміністрування і вирішення організаційних, методичних питань, що виникають; з'ясувати можливості приєднання до проекту інших бібліотек тощо.

Розвиток БД має здійснюватися не лише за рахунок приєднання нових учасників, розширення об'єктів відображення, але й посилення зв'язків масиву з національною БД авторитетних записів; ускладнення структури запису (в перспективі до фактографічних відомостей додаватимуться бібліографічні й, можливо, графічні та повнотекстові матеріали); синхронізації відображення відомостей із науковими публікаціями тієї або іншої особи, бібліографічними записами в локальних і зведеному електронних каталогах.

Реалізація такого проекту дозволить на корпоративній основі створювати оригінальний національ-

¹ Назви колективів – понад 21 700 записів, предмети – більше 93 260, імена осіб – понад 80 460, географічні назви – більше 15 000, торговельні марки – 818, родові імена – 337, уніфіковані заголовки – 1 493, імена/заголовки – 2 599, імена/узагальнюючі заголовки – 16, місця видання – 1 240, форми, жанри або фізичні характеристики документів – понад 4 150.

ний інформаційний ресурс; оперативно вносити корективи в нього і національну БД авторитетних записів; забезпечити точність опису об'єктів та комплексність надання інформації; реалізувати єдині методичні підходи до створення фактографічної інформації; апробувати створення авторитетних записів фахівцями бібліотек-учасниць.

Таким чином, розглянуті БД є оригінальними фактографічними БД – електронними інформаційними ресурсами енциклопедичного характеру, що оперативно оновлюються. Спостерігається часткове дублювання інформації щодо осіб, установ та організацій. Але на рівні використання цих відомостей воно є виправданим і навіть доцільним: читачеві пропонуються різні за складом масиви з органічно включеними частинами, які забезпечують смислову завершеність окремої БД. Кожна БД при цьому виконує свої специфічні завдання, має свій репертуар об'єктів відзеркалення, свої перспективи розвитку.

На рівні створення записів необхідно прагнути до одноразовості оброблення об'єктів, синхронізації створення і/або зміни записів, причому в усіх вищезгаданих БД. Нині це поки що неможливо. Масив записів БД «Беларусь у асобах і падзеях» свого часу був конвертований у структуру авторитетних записів і зараз використовується при формуванні на-

ціональної БД авторитетних записів як своєрідний накопичувач-довідник, оновлення якого можливе тільки через додаткове конвертування. Зміни в цих БД, на жаль, не синхронізовано, що призводить не лише до додаткових часових затрат, але й до немінучих розбіжностей у поданні матеріалу.

Реалізація задуманих організаційних рішень зі створення БД «Вучонья Беларусі» та поповнення/корегування національної БД авторитетних записів дозволить виробити ідеальний алгоритм формування загальної частини цих масивів.

У найближчій перспективі спільними зусиллями бібліотек Білорусі можливе створення оперативно поновлюваних білорусознавчих фактографічних масивів із широким спектром об'єктів відображення та різними зв'язками з джерелами первинної інформації; надання окремими блоками відомостей персонального і подієвого характеру. На їхній фактографічній основі можливе створення повнотекстових ресурсів відкритого доступу. Це забезпечить успішне формування і постійну актуалізацію довідкової бази енциклопедичного рівня, що займатиме виключно важливе місце у фактографічному сегменті національних інформаційних ресурсів.

Переклад з російської Ю. Ворони

З ДОСВІДУ РОБОТИ

Н. Богун,
головний бібліотекар Державного закладу
«Національна парламентська бібліотека України»

СУЧАСНА ПУБЛІЧНА БІБЛІОТЕКА: НОВІ ПРІОРИТЕТИ

(За матеріалами зарубіжної фахової періодики)

ЩОБ залишатися цікавими, привабливими і потрібними для користувачів, бібліотеки сьогодні намагаються йти в ногу з часом і, перш за все, не відставати у технічному оснащенні та запровадженні новітніх технологій; розширюють сферу своїх послуг; намагаючись бути поміченими, вдаються до найрізноманітніших популяризаторських заходів.

Несподівано позитивним виявився вплив фінансової кризи на публічні бібліотеки, зокрема в Америці, коли через обмеженість у коштах люди почали звертатися до ПБ із розрахунку знайти тут безкоштовний доступ до Інтернету, кваліфіковану допомогу щодо навігації у Вебі та доступне місце для проведення дозвілля.

У наш час інформаційного вибуху і наступальної ходи новітніх технологій бібліотеки як основні хранителі інформації виявляють стурбованість щодо свого майбутнього. Чи не стануть Інтернет та широке запровадження електронних медіа причиною того, що бібліотеки втратять свою цінність і значення для суспільства? Навіщо йти до бібліотеки, витратити час, якщо майже все – від публікації в науковому журналі або газеті до багатьох книжок – можна, не виходячи з дому, знайти у Світовому павутинні? Так, це сучас-

ні реалії і до певної міри вони пояснюють тенденцію до зменшення відвідуваності бібліотек. Та все ж, обминаючи бібліотеки, люди чомусь не перестають купувати книжки... Ця ситуація змусила чимало бібліотек критично подивитися на себе і свою діяльність, переглянути деякі усталені підходи.

Щоб залишатися сьогодні цікавими, привабливими і потрібними для суспільства, бібліотеки за кордоном намагаються не тільки надавати споживачам можливість скористатися сучасними технічними досягненнями, але й урізноманітнюють свої послуги, перетворюючись із суто інформаційних у культурно-дозвільні центри. Нині багато бібліотек обладнано комп'ютерною технікою, вони мають електронні каталоги, створюють цифрові колекції, надають доступ до існуючих цифрових баз даних, користувачі в цих закладах мають доступ до Інтернету, завдяки чому можуть вирішувати свої різноманітні проблеми.

Так, за результатами дослідження, що здійснивалося Американською бібліотечною асоціацією (це вже третя розвідка, проведена за фінансової підтримки фонду Мелінди і Білла Гейтсів), було з'ясовано, що станом на 2009 р. у США:

– понад 71% бібліотек є, нерідко, єдиним безкоштовним місцем доступу до Інтернету;